

Архімандрит Амвросій (Лотоцький) – випускник та викладач Волинської духовної семінарії

протоієрей Владислав Фульмес
<http://doi.org/10.33209/2519-4348-2019-7-62>

Поглибленому і детальному вивченню біографій історичних особистостей сприяє спеціальна історична дисципліна – просопографія, яка також є одним із методів історико-біографічних досліджень. Сьогодні, констатуючи необхідність вивчення й донесення до широкого загалу життєвих шляхів видатних особистостей Церкви Христової та відновлюючи історичну пам'ять нашого народу, ми повинні пам'ятати тих, хто в різні історичні періоди розвитку нашої Церкви і держави залишався світочем істинного християнства й науки. Архімандрит Амвросій (Лотоцький) – знаменитий світильник Церкви Христової. Тернисту стежину вченого та священнослужителя він розпочав у древньому осередку духовної освіти на Волині – у Волинській духовній семінарії, яка на час його навчання функціонувала в Острозі. По завершенні навчання та отримання ступеня магістра богослів'я у Київській Духовній Академії, він повертається на викладацьку працю до рідної семінарії, в якій отримує посади викладача, інспектора та бібліотекаря. Своєю успішною науковою та церковно-адміністративною діяльністю він увійшов до плеяди видатних випускників Волинської духовної семінарії. Продовжуючи серію досліджень біографічних даних видатних випускників древньої Волинської духовної семінарії у даній статті на основі джерел зроблено спробу реконструювати фрагменти біографії архімандрита Амвросія (Лотоцького) – видатного випускника Волинської духовної семінарії. Джерельну базу дослідження становлять спогади його сучасників, а також статті, розміщені на сторінках журналу «Волинські єпархіяльні відомості». Аналіз цих джерел дає можливість якомога детальніше скласти просопографічний портрет архімандрита Амвросія (Лотоцького). Наведені факти біографії характеризують архімандрита Амвросія як яскравого вченого, який зробив значний внесок у розвиток церковної історії та краєзнавства.

Ключові слова: архімандрит Амвросій (Лотоцький), Волинська духовна семінарія, викладач, церковна історія, Київська духовна академія.

Постановка наукової проблеми та її значення. В історичній науці завжди належна увага приділялася опису ролі історичних особистостей в історії. Як показує багатовікова практика, біографістика була й залишається науковою дисципліною, яка найбільш активно розвивається з теоретичної та тематичної точки зору. Констатуючи необхідність системного дослідження, вивчення та донесення до широкого загалу життєвих шляхів видатних особистостей Церкви Христової, відновлюючи історичну пам'ять нашого народу, ми повинні віддати належну шану всім, хто в різні історичні періоди розвитку нашої Церкви й держави залишався світочем істинного християнства та науки.

Славним осередком духовності та науки на західних землях була Волинська духовна семінарія, яка з часу свого заснування в 1796 році виховала та випустила у світ велику кількість студентів, серед яких були видатні ієрархи Церкви Христової, подвижники благочестя і представники богословської науки. Продовжуючи серію досліджень біографічних даних видатних випускників давнього Волинського духовного навчального закладу, пропонуємо ознайомитися з діяльністю випускника, пізніше – викладача, інспектора та бібліотекаря Волинської духовної семінарії архимандрита Амвросія (Лотоцького) (1796-1878).

Аналіз досліджень цієї проблеми. Історіографія, що стосується постаті випускника Волинської духовної семінарії архимандрита Амвросія (Лотоцького) представлена в основному публікаціями на сторінках «Волинських єпархіальних відомостей»¹. Важливі біографічні відомості подані в книзі М. Теодоровича «Волинська

---

¹ Послужной список настоятеля Мелецкого первоклассного Николаевского монастыря Вольнской епархии архимандрита Амвросия, составлен в июне 1872 года. Вольнские епархиальные ведомости. 1872. часть оф. № 15. С. 412–414. Краткий очерк жизни архимандрита Амвросия (Лотоцкого), скончавшегося 18 января 1878 года. Вольнские епархиальные ведомости. 1878. Часть неоф. № 5. С. 220–221. Распоряжения епархиального начальства. Перемены по службе. Вольнские епархиальные ведомости. 1875. № 18. Часть оф. С. 497. Распоряжения епархиального начальства. Перемены по службе. Вольнские епархиальные ведомости. 1875. № 18. Часть оф. С. 497.

духовна семінарія»² та біографічних словниках³. Цінними публікаціями щодо діяльності архімандрита Амвросія є дослідження М. Манька⁴ та С. Кузіміної⁵.

Мета статті – аналіз і характеристика діяльності архімандрита Амвросія (Лотоцького) та його внесок у розвиток освіти, церковної історії та краєзнавства.

Виклад основного матеріалу. Архімандрит Амвросій Лотоцький (у миру – Афанасій Лукич Лотоцький) народився 19 січня 1796 року в с. Мончинці Старокостянтинівського повіту Волинської губернії в сім'ї місцевого священника Луки Лотоцького⁶. Духовну освіту здобув у Волинській духовній семінарії, яка на той час функціонувала в Острозі. У книзі М. Теодоровича про Волинську духовну семінарію знаходимо таку характеристику студента Афанасія: «Способностей хороших, довольно прилежен, успехов преизрядных, поведения доброго»⁷. Закінчивши в 1819 році за першим розрядом Волинську

² Теодорович Н. Волинская духовная семинария. История первоначального устройства ея и подведомственных ей духовных училищ. Списки воспитанников, окончивших в ней курс учения, а также начальников и наставников ея в период времени с 1796 по 1900 г. Почаев, 1901. 1023 с.

³ Биографический словарь выпускников Киевской духовной академии: 1819–1920-е гг.: Материалы из собрания проф. протоиерея Ф. И. Титова и архива КДА: в 4 т. Т.2: К-П. Киев, 2015. 624 с., ил. Амвросий. Русский биографический словарь: в 25 т. Санкт-Петербург, 1896-1918. Т.2. С.86.

⁴ Манько М. Випускник Волинської духовної семінарії в Острозі Афанасій Лотоцький (архімандрит Амвросій). Острозький краєзнавчий збірник. Випуск 2. Острого: Видавництво Національного університету «Острозька Академія», 2007. С. 96–100. Манько М. Афанасій Лотоцький (архімандрит Амвросій) і його волинезнавча спадщина. Минуле і сучасне Волині і Полісся: край на межі тисячоліть. Матеріали Х наукової історико-краєзнавчої конференції, яка відбулась у Старому Чорториську, Маневичах, Четвертні та Нововолинську в 2000 – 2002 рр. Луцьк, 2002. С. 245-246. Манько М. Випускник та викладачі Волинської духовної семінарії ХІХ – поч. ХХ ст. – дослідники, популяризатори і зберігачі острозької давнини і спадщини князів Острозьких. Роль особистості в Церкві: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (19.05.2016). Луцьк, 2016. С. 139–155.

⁵ Кузьміна С. Амвросій (Лотоцький Афанасій Лукич). Київська духовна академія в іменах: 1819–1924: енциклопедія: в 2 т. / уряд. і наук. ред. М. Л. Ткачук; відп. ред. В. С. Брюховецький. – Т. 1: А – К. К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2015. С. 101-103.

⁶ У 1799 році священник Лука Лотоцький був настоятелем парафії у с. Грибова Кременецького повіту, тому в книзі М.Теодоровича Афанасій Лотоцький названий сином священника цього села.

⁷ Теодорович Н. Волинская духовная семинария. История первоначального устройства ея и подведомственных ей духовных училищ. Списки воспитанников, окончивших в ней курс

духовну семінарію, Афанасій Лотоцький продовжив навчання в Київській духовній академії, академічний курс якої він закінчив у 1823 році, отримавши ступінь магістра богослів'я. Цікавою знахідкою, що характеризує період навчання Афанасія Лотоцького у КДА є його конспект лекцій з викривального богослів'я, який сьогодні зберігається в Інституті рукопису Національної бібліотеки України ім. В. Вернадського. Цей конспект (складається з кількох лекцій, поділених на розділи) відображає сумлінне навчання студента та дає можливість дослідити стан викладання богословських дисциплін у КДА⁸.

Після завершення навчання в Київській духовній академії Афанасій Лотоцький повертається на викладацьку роботу в рідну Волинську духовну семінарію. Тут він пропрацював з 1823 по 1828 рік, обіймаючи наступні посади: професора словесності та німецької мови (з 17.10.1823), професора польської мови (з 30.01.1825), інспектора (з 12.07.1826)⁹. Крім цього, з 25 листопада 1823 р. Афанасій Лотоцький очолював цінну семінарську бібліотеку – спадкоємницю бібліотеки Острозької слов'яно-греко-латинської академії XVI–XVII ст.¹⁰ Йому вдалося упорядкувати бібліотеку та створити в 1826 році її систематичний каталог, який сьогодні зберігається в Інститут Рукопису Національної бібліотеки України ім. В. Вернадського¹¹.

учення, а також начальників и наставников ея в период времени с 1796 по 1900 г. Почаев, 1901. С. 338.

⁸ Наставления по классу обличительного богословия и церковного красноречия, преподаваемые в Киевской духовной академии. Принадлежит к числу книг протоиерея Афанасия Лотоцкого. IP НБУВ. Ф. 160. № 26552.

⁹ Кузьміна С. Амвросій (Лотоцький Афанасій Лукич). Київська духовна академія в іменах: 1819-1924: енциклопедія: в 2 т. / упоряд. і наук. ред. М. Л. Ткачук; відп. ред. В. С. Брюховецький. Т. 1: А – К. К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2015. С. 101.

¹⁰ Манько М. Афанасій Лотоцький (архімандрит Амвросій) і його волинезнавча спадщина. Минуле і сучасне Волині і Полісся: край на межі тисячоліть. Матеріали X наукової історико-краєзнавчої конференції, яка відбулась у Старому Чорторийську, Маневичах, Четвертні та Нововолинську в 2000 – 2002 рр. Луцьк, 2002. С. 246.

¹¹ Кузьміна С. Амвросій (Лотоцький Афанасій Лукич). Київська духовна академія в іменах: 1819-1924: енциклопедія: в 2 т. / упоряд. і наук. ред. М. Л. Ткачук; відп. ред. В. С. Брюховецький. Т. 1: А – К. К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2015. С. 101.

Одночасно з початком педагогічної праці, в 1823 році Афанасій Лотоцький приймає священство: 25 листопада преосвященним Стефаном (Романовським) рукоположений у сан диякона, а 27 листопада цим же архієреєм в Острозькому Свято-Успенському кафедральному соборі рукоположений у сан священника. 8 листопада 1825 року піднесений до сану протоієрея¹².

У 1828 році протоієрей Афанасій Лотоцький залишає свої посади у Волинській духовній семінарії, подаючи прохання на звільнення за власним бажанням¹³, та переїжджає до містечка Клевань, де розпочинає викладати російську мову і Закон Божий у Клеванському повітовому училищі. Тут він отримує також кілька адміністративних доручень на єпархіальній службі: з 12 липня 1828 року – цензор проповідей духовенства; з 31 грудня 1828 року – місцевий благочинний Рівненського повіту; з 28 березня 1829 року – працює в Рівненському духовному правлінні¹⁴.

Із 1833 року священник Афанасій Лотоцький служив у Луцьку, обіймаючи посаду настоятеля Свято-Покровської церкви і законничителя міської гімназії, беручи участь у засіданнях Луцького духовного правління.

Після переведення в 1834 році Луцької гімназії до м. Клеваня, священник Афанасій Лотоцький суміщав посади законничителя на той час Клеванської гімназії, настоятеля місцевого храму Різдва Христового та цензора проповідей. Згодом з 11 березня 1835 року почав викладати російську мову і словесність у гімназії та Закон Божий у Клеванському парафіяльному училищі¹⁵.

У зв'язку з черговим переміщенням гімназії в 1838 році переїхав до м. Рівного. Тут протоієрей Афанасій Лотоцький обіймав наступні посади: з 26 березня 1838 року був настоятелем соборної церкви Воскресіння Христового та першоприсутнім у Рівненському духовному правлінні; з 31 серпня 1839 року представляв духовенство в

¹² Послужной список настоятеля Мелецкого первоклассного Николаевского монастыря Волынской епархии архимандрита Амвросия, составлен в июне 1872 года. Волынские епархиальные ведомости. 1872. Часть оф. № 15. С. 412.

¹³ Там само. С. 412.

¹⁴ Там само. С. 412.

¹⁵ Там само. С. 412.

Рівненському повітовому суді; з 12 січня 1842 року також представляв духовенство у Волинському губернському комітеті, який опікувався тюрмами¹⁶.

Протягом 1844-1860 років протоієрей Афанасій Лотоцький перебував на церковно-педагогічній службі у м. Варшава (Республіка Польща). Тут він обіймав наступні посади: з 2 серпня 1844 року був настоятелем храму Володимирської ікони Божої матері на Вольському кладовищі; з 27 листопада 1844 року – член Варшавської духовної консисторії; з 18 травня 1845 року – законовчитель дівчат православного віросповідання у варшавських пансіонах; з 2 січня 1848 року – переведений до кафедрального Варшавського Свято-Троїцького собору де обіймав посаду ключара; з 03 травня 1852 року – благочинний церков другого міського округу¹⁷.

Після смерті дружини в 1860 році він залишає всі посадові обов'язки у Варшаві та повертається на Волинь, де 4 серпня 1860 року приймає чернецтво з нареченням імені Амвросій¹⁸. 6 серпня Високопреосвященним Арсенієм (Москвіним) возведений у сан архімандрита. Зі серпня 1860 до травня 1865 року архімандрит Амвросій служив намісником Свято-Успенської Почаївської Лаври. З 29 травня 1861 року – призначений Благочинним чоловічих монастирів Волинської єпархії¹⁹. Із 17 травня 1865 року був настоятелем Милецького Свято-Миколаївського чоловічого монастиря. З 4 серпня 1875 року до кінця життя обіймав посаду настоятеля чоловічого монастиря на честь Різдва Христового у м. Володимир-Волинський²⁰. Тут він закінчив своє земне життя 18 січня 1878 року.

¹⁶ Послужной список настоятеля Мелецкого первоклассного Николаевского монастыря Вольнской епархии архимандрита Амвросия, составлен в июне 1872 года. Вольнские епархиальные ведомости. 1872. Часть оф. № 15. С. 413.

¹⁷ Там само. С. 413.

¹⁸ Краткий очерк жизни архимандрита Амвросия (Лотоцкого), скончавшегося 18 января 1878 года. Вольнские епархиальные ведомости. 1878. Часть неоф. № 5. С. 220–221.

¹⁹ Послужной список настоятеля Мелецкого первоклассного Николаевского монастыря Вольнской епархии архимандрита Амвросия, составлен в июне 1872 года. Вольнские епархиальные ведомости. 1872. Часть оф. № 15. С. 414.

²⁰ Распоряжения епархиального начальства. Перемены по службе. Вольнские епархиальные ведомости. 1875. № 18. Часть оф. С. 497.

За час свого служіння архімандрит Амвросій (Лотоцький) був удостоєний наступних нагород: 18 лютого 1834 року був нагороджений бархатною фіолетовою скуфією; 22 квітня 1839 року – такою ж камилавкою; 15 травня 1842 року – Синодальним золотим наперсним хрестом; 26 серпня 1856 року – хрестом з прикрасами; орден Святої Анни 3 ступеня (03.02.1847); Орден Святої Анни 2 ступеня (квітень 1851); орден Святої Анни 2 ступеня прикрашений імператорською короною (16.05. 1860); орден Святого Володимира 3 ступеня (14.05.1867); бронзовий наперсний хрест на Володимирській стрічці на пам'ять про війну 1853–1856 років і бронзову медаль на Андріївській Стрічці²¹.

За успішність і ревність в управлінні законоучительними посадами архімандрит Амвросій неодноразово отримував подяки від попечителя Київського навчального округу²².

Архімандрит Амвросій залишив велику друковану спадщину. Протягом усього свого життя, незважаючи на переїзди в різні населені пункти, архімандрит Амвросій займався науковою працею. Перебуваючи в Луцьку, Клевані та Рівному, він займався вивченням волинської церковної старовини. Про важливість його досліджень свідчать публікації М. Манька:

«... унарисі ректора Київського університету М. Максимовича про Степань та місцевий монастир (нарис написаний у 1848 році) читаємо: «Честь открития этого монастыря для истории принадлежит любознательному протоиерею Афанасию Лотоцкому. Лет за десять, он нашел «инвентарь Степанского монастыря», писанный на польском языке 1627 года 11 марта, Адамом Злотолинским, управителем Степанским»²³.

²¹ Послужной список настоятеля Мелецкого первоклассного Николаевского монастыря Вольинской епархии архимандрита Амвросия, составлен в июне 1872 года. Вольинские епархиальные ведомости. 1872. Часть оф. № 15. С. 414.

²² Там само. С. 414.

²³ Манько М. Випускник Волинської духовної семінарії в Острозі Афанасій Лотоцький (архімандрит Амвросій). Острозький краєзнавчий збірник. Випуск 2. Острог: Видавництво Національного університету «Острозька Академія», 2007. С. 97.

У Варшаві 3 травня 1852 року згідно з архіпастирською резолюцією на звернення Духовно-навчального Управління при Святійшому Синоді від 21 жовтня 1851 року за № 14215, займався складанням Церковно-історичного і статистичного опису Варшавської єпархії, яке після розгляду і затвердження Санкт-Петербурзьким Комітетом духовної цензури було видано²⁴. Книга вийшла друком у 1863 році під час служби архімандрита в Почаєві²⁵.

У 1856 році світ побачила ще одна книга архімандрита: *«Объяснение литургии, составленное ключарем Варшавского кафедрального Свято-Троицкого собора прот. Афанасием Лотоцким»*. Це невеличке видання обсягом у 45 сторінок вийшло друком у Варшаві²⁶.

На документах із церковних архівів побудоване його дослідження з історії Берестейського Полісся XVII ст., присвячене православному ігумену Афанасію Филиповичу, який у 1648 став жертвою релігійних переслідувань²⁷.

Перебуваючи в Почаєві, архімандрит Амвросій займався опрацюванням Лаврського архіву. Результатом цієї роботи стало видання в жовтні 1865 року головної праці церковного історика – *«Сказания о Почаевской Успенской Лавре»*. Ця книга мала три окремі видання та була опублікована в додатку до *«Волынских епархиальных ведомостей»* за 1870–1871 рр. М. Манько у своїй публікації зібрав відгуки та оцінки істориків Волині про цю працю: *«Василь Пероговський писав про її автора:*

«Он оставил по себе памятник прочный, свидетельствующий о его трудолюбии, любви к историческим исследованиям, зна-

²⁴ Послужной список настоятеля Мелецкого первоклассного Николаевского монастыря Вольнской епархии архимандрита Амвросия, составлен в июне 1872 года. Вольнские епархиальные ведомости. 1872. Часть оф. № 15. С. 413.

²⁵ Амвросий, архимандрит (Лотоцкий А.). Церковно-историческое и статистическое описание Варшавской православной епархии. Почаев, 1863. 370 с.

²⁶ Кузьміна С. Амвросій (Лотоцький Афанасій Лукич). Київська духовна академія в іменах: 1819–1924: енциклопедія: в 2 т. / упоряд. і наук. ред. М. А. Ткачук; відп. ред. В. С. Брюховецький. Т. 1: А – К. К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2015. С. 102.

²⁷ Манько М. Випускник Волинської духовної семінарії в Острозі Афанасій Лотоцький (архімандрит Амвросій). Острозький краєзнавчий збірник. Випуск 2. Острого: Видавництво Національного університету «Острозька Академія», 2007. С. 97.

нии языков: латинского и польского». Обдарований дослідник початку ХХ століття Василь Левицький зазначав:

«Труд этот, несмотря на устарелость языка, является самым ценным исследованием по данному вопросу. Главным и существенным достоинством его является то, что автор старался представить исторические судьбы Лавры на основании тех первоисточников – архивных документов, какие остались нам от предыдущих до-униатских времен, не пренебрегая вместе с тем и народными преданиями. Значение труда архимандрита Амвросия подтверждается еще и тем, что последующие историки Почаевской лавры черпали материал для своих исследований из этого сочинения»²⁸.

Свої наукові дослідження архімандрит Амвросій продовжив і в Мілецькому монастирі. Тут він також досліджував старовину та рукописи із монастирського архіву. Це дало можливість написати церковно-археологічне дослідження «Следы ультрамонтанства у бывших в Западном крае России, униатов»²⁹, у якому автор спробував простежити процес латинізації греко-католицької обрядовості. У монастирському архіві архімандрит Амвросій виявив і опублікував у власному перекладі з польської мови рукописну пам'ятку української полемічної літератури ХVІІ ст., пов'язану з іменем ректора Києво-Могилянської академії Іоаникія Галятовського³⁰.

У Мільцях архімандрит Амвросій підготував також спогади про свого семінарського викладача – видатного випускника, викладача та інспектора Волинської духовної семінарії єпископа Острозького Єрофея (Лобачевського)³¹ (1783-1871).

²⁸ Манько М. Випускник Волинської духовної семінарії в Острозі Афанасій Лотоцький (архімандрит Амвросій). Острозький краєзнавчий збірник. Випуск 2. Острог: Видавництво Національного університету «Острозька Академія», 2007. С. 97–98.

²⁹ Амвросий, архимандрит (Лотоцкий А.). Следы ультрамонтанства у бывших в Западной России, униатов. Волинские епархиальные ведомости. 1867–1868. Часть неоф. № 10. С. 199–206; № 11. С. 235–243; № 12. С. 265–274.

³⁰ Манько М. Випускник Волинської духовної семінарії в Острозі Афанасій Лотоцький (архімандрит Амвросій). Острозький краєзнавчий збірник. Випуск 2. Острог: Видавництво Національного університету «Острозька Академія», 2007. С. 98.

³¹ Амвросий, архимандрит (Лотоцкий А.). Воспоминание о преосвященном Иерофее, епископе Острожском, викарии Волынской епархии, скончавшемся 17 апреля 1871 года,

Крім зазначених праць, вдається встановити й наступні видання архимандрита Амвросія (Лотоцького): *Обозрение вышедшей в Париже книги под заглавием: «Мое обращение и мое призвание»*. СПб., 1862. [2], VI, 140 с.; Амвросий. *Нечто об унитском духовенстве в Царстве Польском* / [Архим. Амвросий]. Киев: Университетск. тип., 1864. 12 с.; Амвросий. *Краткие поучения, при совершении св. таинств и некоторых церковных обрядов, говоренные во время священнослужения Волынской епархии в городе Ровне протоиереем Афанасием Лотоцким, ключарем Варшавского кафедрального собора, ныне наместником Почаевской лавры архимандритом Амвросием*. Санкт-Петербург : тип. духов. журн. «Странник», 1861. [4], 40 с.; Амвросий. *Краткие поучения, при совершении св. таинств и некоторых церковных обрядов, говоренные во время священнослужения Волынской епархии в городе Ровне протоиереем Афанасием Лотоцким (ныне архимандритом Амвросием)*. 2-е изд. Санкт-Петербург: тип. духов. журн. «Странник», 1867. [4], 40 с.

Висновки. Таким чином, архимандрит Амвросій (Лотоцький), присвятивши своє життя науці та служінню Богові, залишив помітний слід в історії Церкви Христової. Його любов до історичних досліджень, знання мов, невтомна викладацька та церковно-адміністративна праця навіки вписана в історію Волинської духовної семінарії.

Список джерел і літератури:

1. Амвросий. *Русский биографический словарь*: в 25 т. Санкт-Петербург, 1896–1918. Т.2. С.86.
2. Амвросий, архимандрит (Лотоцкий А.). *Воспоминание о преосвященном Иерофее, епископе Острожском, викарии Волынской епархии, скончавшемся 17 апреля 1871 года, на 84 году жизни*. Волынские епархиальные ведомости. 1873. Часть неоф. № 5. С. 170–184; № 6. С. 215–223.
3. Амвросий, архимандрит (Лотоцкий А.). *Древность Почаевской обители*. Волынские епархиальные ведомости. 1867–1868. Часть неоф. № 2. С. 25–32.

на 84 году жизни. Волынские епархиальные ведомости. 1873. Часть неоф. № 5. С. 170–184; № 6. С. 215–223.

4. Амвросій (Лотоцький). Речь высокопреосвященнейшему митрополиту Арсению, при последнем его священнослужении в Варшаве. Странникъ. Духовный учено-литературный журнал, издаваемый священником, магистром Василием Гречулевичем. СПб.: В типографии духовного журнала «Странникъ», 1860. Том III. С. 63–64. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://slovo.russportal.ru/index.php?id=alphabet.a.ambrose04_001
5. Амвросій, архимандрит (Лотоцький А.). Сказание об игумене бывшего православного Брестского монастыря Афанасие Филипповиче, пострадавшем от иноерных 20 июля 1648 г. за охранение и защиту православия, собранное из документов, хранящихся при Брестской Симеоновской церкви. Волинские епархиальные ведомости. 1867–1868. Часть неоф. № 31. С. 1050–1063; № 32. С. 1086–1092.
6. Амвросій, архимандрит (Лотоцький А.). Сказание о Почаевской Успенской лавре, на основании документов, хранящихся в лаврском архиве. Почаев, 1872.
7. Амвросій, архимандрит (Лотоцький А.). Следы ультрамонтанства у бывших в Западной России, униатов. Волинские епархиальные ведомости. 1867–1868. Часть неоф. № 10. С. 199–206; № 11. С. 235–243; № 12. С. 265–274.
8. Амвросій, архимандрит (Лотоцький А.). Церковно-историческое и статистическое описание Варшавской православной епархии. Почаев, 1863. 370 с.
9. Биографический словарь выпускников Киевской духовной академии: 1819–1920-е гг.: Материалы из собрания проф. протоиерея Ф. И. Титова и архива КДА: в 4 т. Т.2: К-П. Киев, 2015. 624 с., ил.
10. Краткий очерк жизни архимандрита Амвросия (Лотоцкого), скончавшегося 18 января 1878 года. Волинские епархиальные ведомости. 1878. Часть неоф. № 5. С. 220–221.
11. Кузьміна С. Амвросій (Лотоцький Афанасій Лукич). Київська духовна академія в іменах: 1819–1924: енциклопедія: в 2 т. / упоряд. і наук. ред. М. Л. Ткачук; відп. ред. В. С. Брюховецький. Т. 1: А – К. К.: Вид. дім «Кієво-Могилянська академія», 2015. С. 101 – 103.
12. Манько М. Афанасій Лотоцький (архимандрит Амвросій) і його волинськознавча спадщина. Минуле і сучасне Волині і Полісся: край на межі тисячоліть. Матеріали Х наукової історико-краєзнавчої конференції, яка відбулась у Старому Чорторійську, Маневичах, Четвертні та Нововолинську в 2000-2002 рр. Луцьк, 2002. С. 245–246.
13. Манько М. Випускник Волинської духовної семінарії в Острозі Афанасій Лотоцький (архимандрит Амвросій). Острозький краєзнавчий збірник. Випуск 2. Острог: Видавництво Національного університету «Острозька Академія», 2007. С. 96–100.
14. Манько М. Випускники та викладачі Волинської духовної семінарії ХІХ – поч. ХХ ст. – дослідники, популяризатори і зберігачі острозької давнини і спадщини князів Острозьких. Роль особистості в Церкві: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (19.05.2016). Луцьк, 2016. С. 139–155.
15. Наставления по классу обличительного богословия и церковного красноречия, преподанные в Киевской духовной академии. Принадлежит к числу книг

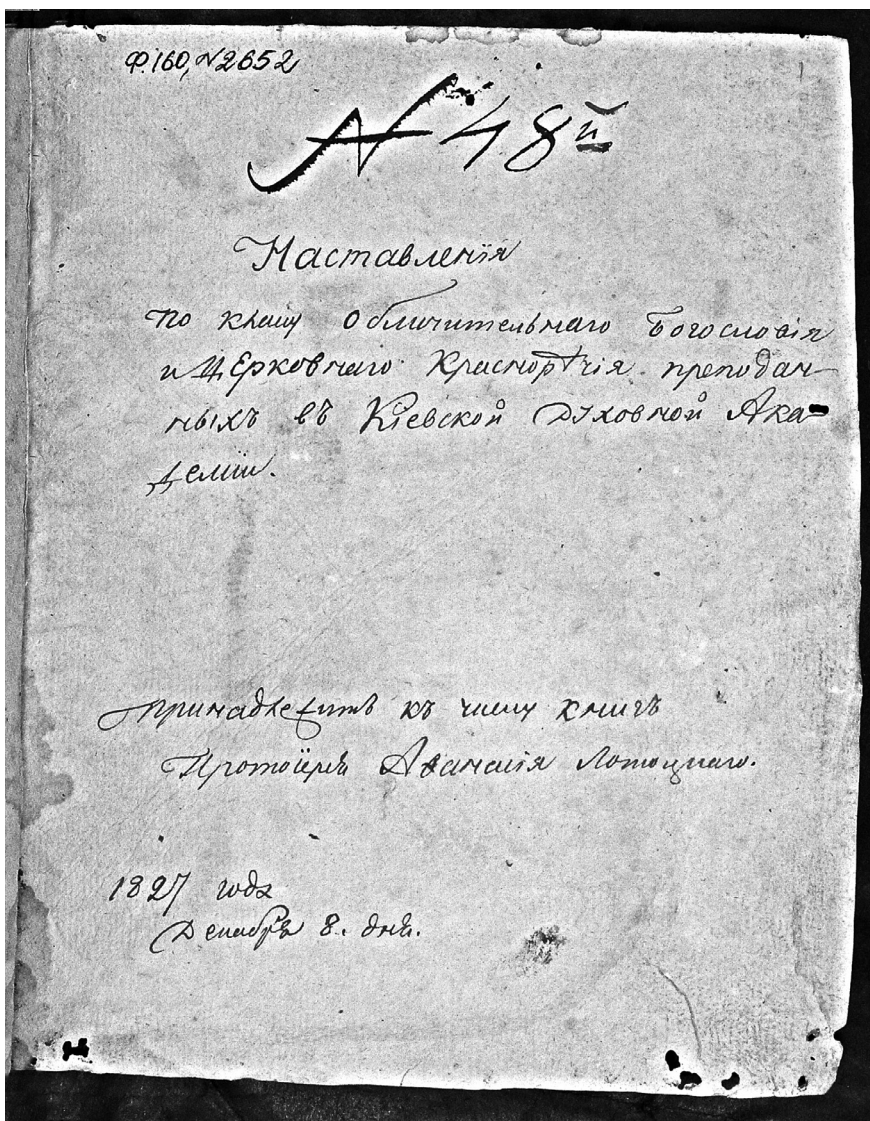
- протоієрея Афанасія Лотоцького. Інститут Рукопису Національної бібліотеки України ім. В. Вернадського. Ф. 160. № 26552.
16. Послужной список настоятеля Мелецького першокласного Николаєвського монастиря Волинської єпархії архимандрита Амвросія, складений в червні 1872 року. Волинські єпархіяльні вѣдомості. 1872. Частина оф. № 15. С. 412–414.
  17. Розмова ректора Київської Академії Іоаннікія Голятовського з ієзуїтом Адрианом Пекарським про римську ієрархію, на пиршестві у канцлера, римсько-католицького луцького єпископа Николая Прожмовського, по справі приїзду в Білу Церкву 5 листопада 1863 року / переклад з польського архимандрита Амвросія. Волинські єпархіяльні вѣдомості. 1867–1868. Частина неоф. № 29. С. 975–994.
  18. Розпорядження єпархіяльного начальства. Перемени по службі. Волинські єпархіяльні вѣдомості. 1875. № 18. Частина оф. С. 497.
  19. *Тодорович Н.* Волинська духовна семінарія. Історія первонаочального устроювання її і підвѣдомствених їй духовних училищ. Списки вихованців, закінчили в ній курс учення, а також начальників і наставників її в період часу з 1796 по 1900 р. Почаєв, 1901. 1023 с.

References:

1. *Amvroysi.* Russian Biography Dictionary: in 25 volumes. Sankt-Peterburh, 1896–1918 [in Russian].
2. *Amvroysi, arkhymandryt (Lototskyi A.).* (1873). The memory of His Grace Hierotheos, Bishop of Ostrog, Vicar of the Volyn Diocese, who died on April 17, 1871, at 84 years of age. Volynskye eparkhialnue vedomosty. № 5; № 6 [in Russian].
3. *Amvroysi, arkhymandryt (Lototskyi A.).* (1867–1868). Antiquity of the Pochaev monastery. Volynskye eparkhialnue vedomosty. № 2 [in Russian].
4. *Amvrosii (Lototskyi).* (1860). Speech by His Eminence Metropolitan Arseny during his last ministry in Warsaw. Wanderer. Theological scholarly and literary journal published by the priest, master Vasily Grechulevich. SPb.: V typohrafyy dukhovnoho zhurnala «Strannyk» Tom III. URL: http://slovo.russportal.ru/index.php?id=alphabet.a.ambrose04_001
5. *Amvroysi, arkhymandryt (Lototskyi A.).* (1867–1868). The legend of the abbot of the former Orthodox Brest Monastery Afanasy Filippovich, who suffered from the Foreign in July 20, 1648 for the protection and protection of Orthodoxy, collected from documents stored at the Brest Simeon Church. Volynskye eparkhialnue vedomosty. № 31; № 32 [in Russian].
6. *Amvroysi, arkhymandryt (Lototskyi A.).* (1872). The legend of the Pochaev Assumption Lavra, based on documents stored in the Lavra Archive. Pochaev [in Russian].
7. *Amvroysi, arkhymandryt (Lototskyi A.).* (1867–1868). Traces of ultramontanizm among former Uniates in Western Russia. Volynskye eparkhialnue vedomosty. № 10.; № 11; № 12 [in Russian].

8. *Ambrosyi, arkhymandryt (Lototskyi A.)*. (1863). Church-historical and statistical description of the Warsaw Orthodox Diocese. Pochaev, 1863 [in Russian].
9. Biographical Dictionary of Graduates of the Kiev Theological Academy: 1819-1920s: Materials from the collection of prof. Archpriest F.I. Titov and the KDA archive: in 4 t. (2015). T.2: K-P. Kyev [in Russian].
10. A brief sketch of the life of Archimandrite Ambrose (Lototsky), who died on January 18, 1878. (1878). Volynskye eparkhialnye vedomosti. № 5 [in Russian].
11. *Kuzmina S.* (2015). Ambrose (Lototsky Afanasiy Lukich). The Kiev Theological Academy in the names: 1819–1924: encyclopedia: in 2 volumes. V. 1: A – K. K.: Vyd. dim «Kyievo-Mohylianska akademiia» [in Ukrainian].
12. *Manko M.* (2002). Athanasius Lototsky (Archimandrite Ambrose) and his volynic heritage. Mynule i suchasne Volyni i Polissia: krai na mezhi tysyacholit. Materialy X naukovoï istoriko-kraieznavchoï konferentsii, yaka vidbulas u Staromu Chortoryisku, Manevychakh, Chetvertni ta Novovolynsku v 2000-2002 rr. Lutsk [in Ukrainian].
13. *Manko M.* (2007). Graduate of the Volyn Theological Seminary in Ostroh, Athanasius Lototsky (Archimandrite Ambrose). Ostrozkyi kraieznavchyi zbirnyk. Vypusk 2. Ostroh: Vydavnytstvo Natsionalnoho universytetu «Ostrozka Akademiia» [in Ukrainian].
14. *Manko M.* (2016). Graduates and teachers of Volyn Theological Seminary of XIX – beginning XX century. – Researchers, popularizers and custodians of Ostrog ancient times and legacies of Ostrozky princes. Rol osobystosti v Tserkvi: materialy mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii (19.05.2016). Lutsk [in Ukrainian].
15. Instructions on the class of accusatory theology and church eloquence, taught at the Kiev Theological Academy. Belongs to the number of books by Archpriest Athanasius Lototsky. Instytut Rukopysu Natsionalnoi biblioteki Ukrainy im. V. Vernadskoho. F. 160. № 26552 [in Russian].
16. The track record of the rector of the Meletsky first-class Nikolaev monastery of the Volyn diocese of archimandrite Ambrose, compiled in June 1872. (1872). Volynskye eparkhialnye vedomosti. № 15 [in Russian].
17. A conversation between the rector of the Kiev Academy, Ioannikiy Golyatovsky, and the Jesuit Adrian Pekarsky about the Roman hierarchy, at the feast of the chancellor, Roman Catholic Lutsk Bishop Nikolai Prozhmovsky, on the occasion of his arrival in the White Church on November 5, 1863 / translation from Polish archimandrite Ambrose. (1867–1868). Volynskye eparkhialnye vedomosti. № 29 [in Russian].
18. Orders of the diocesan authorities. Change of service. (1875). Volynskye eparkhialnye vedomosti. № 18 [in Russian].
19. *Teodorovych N.* (1901). Volyn Theological Seminary. The history of the initial structure of it and the subordinate spiritual schools. Lists of students who graduated from the course of study, as well as her superiors and mentors in the period from 1796 to 1900. Pochaev [in Russian].

ДОДАТОК 1

Наставления по классу обличительного богословия и церковного красноречия, преподаанные в Киевской духовной академии. Принадлежит к числу книг протоиерея Афанасия Лотоцкого.

Титульный аркуш конспекту.

ІР НБУВ. Ф. 160. № 26552.

